

Abstract. *In this article the author has identified the specifics of use of matrix method concerning solving the problem of constructing a matrix of interfaith interactions results in the context of the formation of a political nation. The subject of study is inter-confessional relations in the legal field concerning religion and the conceptual foundations of system of state-Church relations existing in Ukraine that is an actual problem of the modern state.*

The rationale for the specificity of the matrix theory on the study of religious space allows us to define its structure, to verify the correctness of the symbolism that it has, a scheme of development of algorithms and functioning, and on the basis of consistent use of the matrix method is to make a matrix of results of interfaith interactions in the context of the formation of a political nation.

Keywords: *religion, religious space, interfaith relations, interfaith interactions matrix results.*

УДК 279.17(477.81/.82)«1940/1980»

Булига І. І.,

кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна), E-mail: visnukdnu@i.ua

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КОНФЕСІЇ СВДКІВ ЄГОВИ У ВОЛИНСЬКОМУ РЕГІОНІ (1940–1980-ТІ РОКИ)

Анотація. *Протягом означеного хронологічного періоду представники досліджуваної нами «віросповідної меншості» Волинського регіону позиціонували себе своєрідним ізольованим соціальним інститутом, що живе за іманентними йому законами та правилами. Підпільна / конспіративна діяльність адептів цієї конфесії фактично перетворювала їх на одну з найбільш небезпечних і некерованих для влади із власними ідеологічними парадигмами, специфічною життєвою програмою реалізації, а відтак і відображенням онтологічної і соціальної буттєвості.*

Ключові слова: *свідки Єгови, Волинський регіон, інституціоналізація, радянський період.*

Актуальність дослідження тенденцій розвитку протестантської конфесії свідків Єгови радянської доби зумовлюється сучасним динамічним поширенням цього релігійного об'єднання у Волинському регіоні та віднайденням своєї соціальної ніші у суспільстві. Хоча численний прихід неофітів до цієї конфесії протягом 90-х років минулого століття призупинився, проте характерною тенденцією все ж таки залишається, хоча й мінімальний (у межах 2%), проте приріст. Утім, нині у регіоні свідки Єгови залишаються певним ізольованим соціальним інститутом, який живе за іманентними йому законами та соціальними нормами. Останній факт дозволяє говорити про власні ідеологічні парадигми відображення онтологічної та соціальної дійсності, специфічну концепцію життєдіяльності. Відтак вищеперераховані аспекти спонукають до аналізу причин такої ситуації та аналізу тенденцій розвитку свідків Єгови Волинського регіону тоталітарного періоду, що і постає **метою** нашого дослідження.

Ступінь наукової розробленості даної проблеми на сьогодні аж ніяк не можна назвати вичерпною. Зокрема проблеми організованої релігійної діяльності свідків Єгови поставали у полі наукових студій В. Войналовича, К. Бережка, М. Гордієнка, П. Яроцького та інших дослідників.

Під час нацистської окупації значно зросла кількість Свідків Єгови в Західній Україні, масово виникали групи на Волині, Львівщині, Прикарпатті і Закарпатті [7, с. 409]. Зокрема, згідно архівних даних у Берестечківському районі було 23 сім'ї Бадачів або Дослідників Святого писання, у Волинському – 33 сім'ї, в Порицькому – 13 [6, арк. 43]. Хоча інституціонально ця конфесія не відновила свій зв'язок із польською філією, проте у цей період свідки Єгови беззастережно дотримувались віросповідних принципів, незважаючи на загрозу фізичного знищення: не вивішували нацистських прапорів, як цього вимагали окупанти, не вітали Гітлера,

відмовлялись брати участь у будівництві військових об'єктів. Початок війни у низці випадків посеред адептів цього вчення асоціювався із почином Армагедону. Такі міркування обґрунтовувалися інтерпретацією перспективи завершення Другої світової війни закономірною розв'язкою – Армагедоном і втручання в подальший світовий процес Верховного Теократа – Єгови, який мав виступити, щоб остаточно вирішити спірну проблему свого всесвітнього суверенітету [9, с. 471]. Така соціально-есхатологічна парадигма, по суті, створювала для адептів цієї пізньопротестантської конфесії містифіковане розуміння тогочасної соціальної реальності. Тому на основі конфесійно-критичного підходу можемо висновити, що таке богословське осмислення соціальної практики істотно відрізняло Свідків від інших протестантських організацій та, відповідно, викликало вороже ставлення до них німецької влади. Діяльність конфесії обмежувалася публічно або була цілком заборонена німецькими урядовими чиновниками.

Нелегальне функціонування свідків Єгови після Другої світової війни з-поміж західноукраїнських територій відбувалося і у Волинському регіоні. І надалі представники цієї «віросповідної меншості» позиціонували себе своєрідним ізольованим соціальним інститутом, що живе за іманентними йому законами та соціальними правилами. Це було основною причиною масових репресій вірян досліджуваної нами релігійної організації, мотивація яких, на думку М. Гордієнка – абсурдна, а форми проведення – нелюдські [5]. Підпільна/ конспіративна діяльність свідків Єгови фактично перетворювала їх на одну з найбільш небезпечних і некерованих для влади конфесій із власними ідеологічними парадигмами, специфічною життєвою програмою реалізації, а відтак і відображенням онтологічної і соціальної буттєвості. Звісно, така особливість інституціонального облаштування, спонукала державну та партійну владу до пильного нагляду та «виняткової» уваги до релігійної організації свідків Єгови. По суті, у Волинському регіоні, ідеологія та соціальна практика представників цього віросповідного напрямку суперечила традиційній тогочасній державній політиці в ідеологічному, політичному, економічному, нормативно-законодавчому, соціальному аспектах.

По-перше, теократичний центр свідків Єгови знаходився поза межами Радянського Союзу, у США, а відтак і ідеологічно ворожій державі. Це дало підстави на державному офіційному рівні розглядати вірян конфесії як політичне знаряддя «імперіалістичних держав» у боротьбі проти СРСР та публічно прихильників цього релігійного вчення ідентифікувати як людей з ворожою ідеологією. Під таким оглядом констатуємо, що фундаментальні основи релігійного вчення та соціальної практики наголошують на неприйнятній позиції щодо насильницьких, протиправних трансформацій суспільства. По-друге, політичний абсентеїзм: відмова від будь-якої участі у політичному та громадському житті країни, а відтак і пасивний протест населення проти існуючої форми правління, політичного режиму, прояв байдужості до виконання людиною своїх прав та обов'язків. Адже участь у всіх рівнях виборів оголошувалася лише правом, а не зобов'язанням громадян. До того ж свідки Єгови відмовлялися від будь-яких оцінок існуючої влади, від політичних закликів до своїх одновірців. Лише в 70-х роках ХХ ст. у спеціальній літературі вперше з'являються твердження про те, що вони є не політичною, а релігійною організацією [3, с. 497]. По-третє, відмова від участі неприйняття економічних заходів радянського уряду, а відтак і незгоду від передплати займів, що стали фактично засобом додаткового податкового впливу на усе радянське суспільство. Хоча де-юре, ця підписка була добровільною, і віряни конфесії сприймали її саме так буквально та не піддалися тиску тих, хто перетворив це на примус. По-четверте, відмова від виконання військового обов'язку, причому заздужували не лише свідків Єгови призовного віку, але всю організацію в цілому. Навіть чисто декларативного трактування негативного відношення до війни (як форми конфлікту) було достатньо, щоб «затаврувати свідків Єгови як осіб, які

підривають боєздатність армії і тим створюють пряму загрозу обороноздатності країни» [5]. По-п'яте, на законодавчо-нормативному рівні, свідків Єгови звинувачували у відмові від реєстрації. Адже така «державна легалізація» стала єдиноможливою нішою «законної діяльності» релігійних організацій. По-шосте, у правовій площині свідків Єгови звинувачували у контрабанді та нелегальному поширенні конфесійної літератури, що друкувалася Товариством Вартової Башти, яка ідентифікувалася як «антирадянська». Хоча у змістовному плані жодного криміналу ця література не містила, її функціональність обмежувалася виключно вузько релігійними запитами і потребами вірян. Фактично така «несумісність» і стала магістральною лінією у виробленні державної політики щодо означеної нами релігійної інституції та неписаністю цієї конфесії у радянську дійсність. Адже, ця невелика група осіб по суті, за допомогою конфесійної догматики відмовлялася сакралізувати соціалізм.

Зважаючи на вищезначене, перші арешти свідків Єгови розпочалися відразу на початковому етапі другої радянзації Волинського регіону. Наприкінці 40-х рр. XX ст. адепти цієї віросповідної доктрини здійснили спробу легалізації (таке клопотання адресувалося до Міністерство внутрішніх справ та до Президії Верховної Ради СРСР – 1949 р.). Зокрема, троє «старійшин» з Волинського регіону (Микола П'ятоха, Ілля Бабійчук, Михайло Чумак), після написаного листа-прохання мали змогу зустрічі з представниками уряду у Москві (16 серпня 1949 р.). Речники влади запропонували їм наступні умови можливої легалізації: випустити на свободу всіх свідків Єгови, які погодяться на співпрацю із владою; легально (проте під цензурою) друкувати релігійну літературу свідків Єгови в типографіях СРСР, легально користуватися Біблією, але в межах свого місцепроживання (квартири); дозволити зв'язок із штаб-квартирою свідків Єгови в Брукліні, проте вона має здійснюватись виключно через офіційні канали СРСР. Зі своєї сторони уряд вимагав повідомлення імен та адрес усіх віруючих свідків Єгови на території СРСР. І, головне, представники цієї віросповідності мали визнати існуючу ідеологію і пропагувати побудову комуністичного суспільства [4, с. 78]. Звісно, останній аргумент став запорукою неможливості позитивного вирішення цього питання. Таким чином, безуспішність такої акції стала наперед прогнозованою. Адже, з тією організаційною структурою та доктринальними принципами як частини загальносвітового релігійного руху, релігійне о'бєднання свідків Єгови не могло бути зареєстроване у радянській державі. А умови легалізації свідки Єгови виконати ап'орі не могли, адже вони суперечили релігійним переконанням вірян: розрив з Керівним Центром, відмові від ввозу до країни конфесійної літератури («Вартова Башта», «Біблія», «Пробудись!»), зміна позиції з політично нейтральної на активно громадянську. Як результат, за дві неділі після «московської зустрічі» Микола П'ятоха, Ілля Бабійчук були заарештовані та засудженні до 25-річного ув'язнення, після якого офіційна влада не дозволила повернутись їм на Волинь. А у секретній вказівці, що була надана з Москви Головою Ради в справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР уповноваженому по Волинській області зазначалося, що «релігійний культ Свідків Єгови є яскраво вираженою антирадянською течією, тому не підлягає реєстрації». Уповноваженому наказувалося контролювати Свідків Єгови та повідомляти про це у відповідні органи [8, с. 531].

Так, до масових депортацій вірян цієї конфесії, лише у Волинській області станом на 1 січня 1951 р. було «викрито» 23 групи (743 особи) [11, с. 384]. У таємній записці міністра державної безпеки СРСР В. Абакумова (19 лютого 1951 р.) свідки Єгови ідентифікувались провокаторами, антирадянськими агітаторами та зрештою обґрунтовувалась необхідність здійснення військової операції по їх виселенню з рідинами до Сибіру. Як наслідок, усіх «викритих» свідки Єгови з Волинського регіону було вивезено у 1951 р. до Сибіру із заборонаю їх повернення на батьківщину. Так, за «Довідкою МГБ СРСР про контингент, відправлений на

спецпереселення в 1951 р.» (11.1951) із м. Здолбунів 23 квітня 1951 р. було примусово виселено 1111 чоловік та 26 квітня – 1052 чоловіки [1, с. 54]. Як бачимо із 6140 висланих свідків Єгови з УРСР 2163 – були з Рівненської області (35%). А їх майно та статки були конфісковані державою. Кому, за певних обставин вдалося уникнути такої участі, їх чекала доля «соціальних ізгоїв». Можливість офіційної інституалізації у Радянській державі у них була відсутньою, залишався єдино можливий варіант збереження власної релігійної ідентичності – нелегальний статус та релігійне підпілля (в якому вони де-факто і перебували).

Відтак з другої половини 40-х рр. – впродовж 50-х ХХ ст. свідки Єгови разом із п'ятидесятниками стають частиною протестантського релігійного підпілля регіону, а відтак і піддаються репресіям та саботованому судочинству. Їхні дії кваліфікувалися як «особливо небезпечних злочинців», «ворогів народу», «військових злочинців», вироки, здебільшого виносилися на підставі статті 54-10, ч. II, 54-11 Карного Кодексу УРСР («антирадянська пропаганда і участь в релігійній антирадянській організації»). Іншим вірянам потрапити на суди над їхніми одновірцями фактично було неможливо. Проте, намагання здійснення цього поставало обов'язком кожного одновірця. «Адже саме на суді, зазначає у своєму дослідженні дослідник цієї конфесії К. Бережко, який зібрав значний масив документальних свідчень про свідків Єгови, – засуджений мав можливість публічно захистити свою віру, не боячись за те, що його могли заарештувати або змусити мовчати. Тому кожен із засуджених Свідків Єгови використовував такий шанс у своєму останньому слові. Окрім останніх слів, присутніх в суді дивував дух людей, яких засуджували на довгі каторжні роки» [2].

На протигагу свідкам Єгови радянського тоталітарного табору в загальносвітовому масштабі ця конфесія після Другої світової війни зазнає відчутної інституалізації – трансформуються в релігійну організацію, яка за своїми параметрами набуває рис деномінації. Завершення цих процесів припадає в 1971-1975 рр. у формі переходу від одноосібного до колегіального керівництва релігійною організацією свідків Єгови.

На 199 конгресах свідків Єгови, що відбулися протягом 1956–1957 рр. в різних країнах, одностайно прийняли звернення. З кожного конгресу копія звернення була направлена голові Ради Міністрів СРСР М. Булганіну. Текст включав заяву про проведення об'єктивного урядового розслідування та прохання про дозвіл Свідкам право організувати свою релігійну практику як це роблять в інших країнах світу. Окрім того змістовна частина цього документу містила прохання представникам конфесії у Радянському Союзі право встановлення відносин з їх керівною корпорацією у США, право на ввіз у країну конфесійної літератури.

Проте лише в 1965 р. у Волинському регіоні відчувався лише певний відгосл послаблення репресій із виходом таємного указу Президії ВР СРСР «Про зняття обмежень по спецпереселенню з учасників секти свідки Єгови», що не підлягав опублікуванню у пресі. Так, цей документ приписував зняття обмеження зі спецпереселення і звільнення з-під адміністративного нагляду усіх членів свідків Єгови та їх сімей [8, с. 536]. Проте, для повернення у попереднє (до вислання) місце проживання потрібний був спеціальний дозвіл місцевих органів влади, у якому здебільшого на місцях відмовляли. Відтак не повернулись до Волинського регіону більшість тих, кого зачепили повоєнні репресивні заходи щодо представників розглядуваної нами віросповідності. Тому волинські Свідки Єгови змушені були інституалізуватися на території Сибіру, Далекого Сходу, Казахстану та інших регіонів СРСР, Донецькій, Дніпропетровській, Запорізькій областях, Криму, де до масових депортацій їх практично не було та де вони застосовували увесь потенціал своєї місіонерської роботи, а відтак основні форми соціальної практики – місіонерство і прозелітизм і надалі «давали» членам цієї релігійної організації нових adeptів та поширювали віросповідність на вказані території.

Основним каналом формування негативної суспільної думки щодо представників цієї конфесії були пропагандистські матеріали для населення та ЗМІ. У цих комунікаціях у Волинському регіоні свідки Єгови подавались бузувірською сектою темних і забитих фанатиків, що стояли на службі імперіалізму і не бажали реєструватися в органах влади. Так, із інтерв'ю, взятого у свідка Єгови Володимира Івановича Пуліковського із м. Рівного (прийняв хрещення у 1956 р.), 1924 р. н. ми дізнаємося, що серед його оточення та у пресі панували переконання, що представники цього віросповідного напрямку приносять кровні жертви, зокрема молодих дівчат і тому їх переслідують [9]. Безумовно, здебільшого громадськість була дезорієнтована такою інформаційною політикою, яка намагалася дискредитувати Свідків Єгови, характеризуючи їх як «антирадянщиків», «проамериканців» а відтак і «ворогів».

Проте і надалі у 60-80-х рр. найбільша концентрація Свідків Єгови Волинського регіону була у Рівненській області, де вони діяли нелегально. Після масового виселення їх сталінським режимом їх залишилося біля кількох десятків. Проте, до кінця 80-х років ХХ ст. кількість значно зросла. Найбільша віруючих цієї конфесії знаходилося у м. Рівне, м. Дубно, м. Костопіль (нелегальні групи нараховували біля 20-40 членів). Так, із інтерв'ю з Володимиром Пуліковським ми дізнаємося, що у Рівненській області діяло 5 кілок – Дубно, Рівне, Клевань, Костопіль. Керівники цих кілок разом із вірянами займались вивченням «Вартової башти» та місіонерською роботою. м. Рівне фактично стало нелегальним центром зборів Житомирської, Хмельницької, Рівненської областей. В. Пуліковський, зауважив, що були випадки, коли сусідам агенти «спеціальних органів» платили по 10 крб. за те, щоб вони доносили на Свідків. «Сусіди гроші брали, але не доносили» [9]. Ми бачимо до якої нищості, подвійних стандартів, лицемірства вдавалася радянська влада, «борючись» проти невеликої кількості людей, у діяльності яких вони вбачали загрозу радянському режимові.

А натомість у Волинському регіоні із середини 60-х років ХХ ст., як і інших регіонах Радянської України проходить активне вивчення динаміки релігійної відтворюваності, еволюції релігійної свідомості та поведінки Свідків Єгови. Науковців зокрема цікавило: змістовний аспект релігійної віри опитаних, ступінь релігійної ортодоксальності та поінформованості, співвідношення релігійного та нерелігійного у буденному житті, вплив релігійного середовища та трудових колективів на світоглядні та поведінкові установки адептів цієї конфесії. Відтак матеріали таких емпіричних досліджень дали змогу здійснити такі висновки, які нині слугують необхідним праксіологічним матеріалом для дослідження інституалізаційних процесів цієї конфесії. Так, з кінця 60-х років ХХ ст. посеред свідків Єгови була помітною тенденція вирівнювання чисельності чоловік та жінок у общинах конфесії (на відміну від інших протестантів, зокрема п'ятидесятників) та керівництвом релігійною общиною чоловіком. Ця тенденція пояснювалася мінімізацією релігійно-емоційних факторів у релігійній обрядовості, які, здебільшого сильно впливають на жінок [12, с. 660,]. Адже релігійна та соціальна практика свідків Єгови як у радянському минулому, так і нині, здебільшого ґрунтується місіонерстві, проповіді, вивчення Біблії, конфесійної літератури.

Основним каналом поповнення вірян була сім'я. Окрім того, варто наголосити, що активна місіонерська діяльність спонукала до того, що неофітами ставали також люди, які ідентифікували себе віруючими іншої конфесії, або атеїсти. Людина, яка проявила хоч найменшу зацікавленість, ставала об'єктом посиленої уваги найближчої общини. Адже місіонерство і прозелітизм – основні форми релігійної практики, якими мають займатися без виключення свідків Єгови незалежно від індивідуальних, вікових, професійних особливостей. Це дало підстави назвати їх активними «польовими проповідниками» (П. Яроцький).

Нова хвиля антирелігійної боротьби проти Свідків Єгови розпочалася на по-

чатку 80-х років ХХ ст. Безумовно, їх частина у Волинському регіоні до цього часу значно зросла, проте і надалі продовжували діяти нелегально. Хоча інституційна структура цієї релігійної організації відтворювала загальносвітову. Богослів'я свідків Єгови і надалі залишалося однією з форм протестантського фундаменталізму, з актуальною есхатологією та вірою в те, що потрібно звертатися до Бога, застосовуючи його особисте ім'я Єгова. Сприяло посиленню обмежень релігійної діяльності свідків Єгови постанова «Про стан та заходи посилення роботи з викриття і припинення протизаконної діяльності свідків Єгови» (29 травня 1980 р.). Згідно документу, пропонувалося використовувати всі засоби тиску на свідків Єгови, щоб примусити відійти останніх від традиційної для них соціальної та релігійної практики. Варто наголосити, що такі заходи дали свої плоди. Адже той суспільний негатив, що був апробований різними методами і засобами радянської влади і донині залишає у свідомості окремих жителів Волинського регіону негативний стереотип щодо конфесії, віряни якої показали жертвовність і непохитність щодо своїх переконань.

Таким чином, протягом усього радянського періоду свідки Єгови у Волинському регіоні діяли нелегально. Усі спроби легалізації закінчилися невдачею, що визначалося, насамперед, відмовою вірян цієї конфесії сакралізувати соціалізм. Політичний абсентеїзм та релігійна риторика Свідків стали викликом для радянського режиму. Відтак розуміння земної держави як «царство князя світу цього»; заборона на участь у політичному житті країни та відсутність активної громадянської позиції, заперечення патріотизму, відмова від шанування державних символів та святкування державних свят; відмова від служби в армії, та участі в військових діях стали причиною застосування репресивних механізмів та масової депортації щодо представників свідків Єгови.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Бережко К. Операція «Север» (1951 р.) – приклад релігійних репресій в Україні // Наукові записки РДГУ. – С. 53 – 56
2. Бережко К. История Свидетелей Иеговы на Житомирщине. Регионально-историческое исследование. – URL: <http://roman142.blogspot.com/2012/01/1.html> (Дата звернення 23.04.2017)
3. Войналович В. А. Партийно-державна політика щодо релігії та релігійних інститутів в Україні 1940–1960-х років: політологічний дискурс. – К. : Світогляд, 2005. – 741 с.
4. Голько О. Сибирский маршрут. – М. : Библист, 2007. – 240 с.
5. Гордиенко Н. С. Российские свидетели Иеговы: история и современность. – URL: <https://religiophobia.appspot.com/jw/rsiis.html> (Дата звернення 23.04.2017)
6. Державний архів Волинської області. – Фонд Р-605. Оп. – Оп. 2. – Од. зб. 1. – Арк. 1–130.
7. Історія релігії в Україні : навч. посіб. / [А. М. Колодний, П. Л. Яроцький, Б. О. Лобовик та ін.]; за ред. А. М. Колодного, П. Л. Яроцького. – К. : Т-во «Знання», КОО, 1999. – 735 с. – (Вища освіта ХХІ ст.).
8. Історія релігії в Україні : у 10 т. / [редкол. : А. Колодний (голова) та ін.]. – К. ; Дрогобич : Коло, 2007. Т. 6: Пізній протестантизм в Україні (п'ятидесятники, адвентисти, свідки Єгови) / [ред. : П. Яроцький]. – 2007. – 632 с.
9. Інтерв'ю з Пуліковським Володимиром Івановичем/ З особистого архіву К. Бережка
10. Мотузко Г. Посилувати боротьбу за подолання релігійних забобонів // Комуніст України. Теоретичний і політичний журнал ЦК КПУ (ред. кол. Я. Ю. Пашко (гол. ред), М. К. Білогуров, Й. А. Вишневецький, М. З. Гетьманець, І. П. Головаха. – С. 28-39.
11. Соціальні трансформації в Україні: пізній сталінізм і хрущовська доба: Колективна монографія / Відп. ред. В.М. Даниленко; ред.-упоряд. Н.О. Лаас. — Київ: Інститут історії України НАН України, 2015. – 698 с.
12. Яроцький П. Л. Характер религиозности свидетелей Иеговы // Вопросы религии и религиоведения. Вып. VI: Антология отечественного религиоведения: Религиоведение Украины: сборник. – Часть 1: Феномен советского религиоведения: украинский контекст

/ сост. и общ. ред. Ю. П. Зуева, А. Н. Колодного, Л. А. Филипович, В. В. Шмидта, П. Л. Яроцкого – М. : ИД «МедиаПром». – 2010. – С. 659–674.

REFERENCES:

1. Berezko K. Operatsiia «Sever» (1951 r.) – pryklad relihiinykh represii v Ukraini [Operation «North» (1951) – an example of religious repression in Ukraine] // Naukovi zapysky RDHU. – S. 53 – 56
2. Berezko K. Istoriya Svideteley Iegovy na Zhitomirshchine. Regional'no-istoricheskoe issledovanie [History of Jehovah's Witnesses in Zhytomyr. Regional-historical study]. – URL: <http://roman142.blogspot.com/2012/01/1.html> (Accessed 23.04.2017)
3. Voinalovych V. A. Partiino-derzhavna polityka shchodo religii ta relihiinykh instytutiv v Ukraini 1940–1960-kh rokiv: politolohichnyi dyskurs [The Party-state policy towards religion and religious institutions in Ukraine 1940-1960-ies: political discourse]. – К. : Svitohliad, 2005. – 741 s.
4. Gol'ko O. Sibirskiy marshrut [Siberian route]. – М. : Bibleist, 2007. – 240 s.
5. Gordienko N. S. Rossiyskie svideteli Iegovy: istoriya i sovremennost' [Russian Jehovah's witnesses: history and modernity]. – URL: <https://religiophobia.appspot.com/jw/rsiis.html> (Accessed 23.04.2017)
6. Derzhavnyi arkhiv Volynskoi oblasti [State archive of Volyn region]. – Fond R-605. Op. – Op. 2. – Od. zb. 1. – Ark. 1–130.
7. Istoriia religii v Ukraini : navch. posib. [The history of religion in Ukraine : textbook. manual] / [A. M. Kolodnyi, P. L. Yarotskyi, B. O. Lobovyk ta in.]; za red. A. M. Kolodnoho, P. L. Yarotskoho. – К. : T-vo Znannia, KOO, 1999. – 735 s. – (Vyshcha osvita XXI st.).
8. Istoriia religii v Ukraini : u 10 t. [The history of religion in Ukraine : in 10 t.] / [redkol. : A. Kolodnyi (holova) ta in.]. – К. ; Drohobych : Kolo, 2007. Т. 6: Piznii protestantyzm v Ukraini (piatydesiatnyky, adventysty, svidky Yehovy) / [red. : P. Yarotskyi]. – 2007. – 632 s.
9. Interviu z Pulikovskym Volodymyrom Ivanovychem [Interview with Pulkovskim Vladimir Ivanovich] / Z osobystoho arkhivu K. Berezka
10. Motuzko H. Posyliuvaty borotbu za podolannia relihiinykh zaboboniv [Intensify the struggle for the overcoming of religious prejudice]//Komunist Ukrainy. Teoretychnyi i politychnyi zhurnal TsK KPU (red. kol. Ya. Yu. Pashko (hol. red), M. K. Bilohurov, Y. A. Vyshnevetskyi, M. Z. Hetmanets, I. P. Holovakha. – S. 28-39.
11. Sotsialni transformatsii v Ukraini: piznii stalinizm i khrushchovska doba: Kolektyvna monohrafiia [Social transformation in Ukraine: late Stalinism and Khrushchev era: Collective monograph] / Vidp. red. V.M. Danylenko; red.-uporiad. N. O. Laas. — Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 2015. – 698 s.
12. Yarotskiy P. L. Kharater religioznosti svideteley Iegovy [Harter religion of Jehovah's witnesses] // Voprosy religii i religiovedeniya. Vyp. VI: Antologiya otechestvennogo religiovedeniya: Religiovedenie Ukrainy: sbornik. – Chast' 1: Fenomen sovetskogo religiovedeniya: ukrainskiy kontekst / sost. i obshch. red. Yu. P. Zueva, A. N. Kolodnogo, L. A. Filipovich, V. V. Shmidta, P. L. Yarotskogo – М.: ID «MediaProm», 2010. – S. 659–674

Булыга И. И., кандидат философских наук, доцент, доцент кафедры философии, Ровенский государственный гуманитарный университет (Ровно, Украина), E-mail: visnukdnu@i.ua

Тенденции развития конфессии Свидетелей Иеговы в Волынском регионе (1940–1980-е годы).

Аннотация. В течение указанного хронологического периода представители исследуемого нами «вероисповедного меньшинства» Волынского региона позиционировали себя своеобразным изолированным социальным институтом, живущий по имманентным ему законами и правилами. Подпольная/ конспиративная деятельность адептов этой конфессии фактически превращала их в одну из самых опасных и неуправляемых для власти с собственными идеологическими парадигмами, специфической жизненной программой реализации, а значит и отражением онтологической и социальной бытийности.

Ключевые слова: свидетели Иеговы, Волынский регион, институционализация, советский период.

Bulyga I. I., PhD in philosophical sciences, docent, associate professor of the Department of philosophy, Rivne state humanitarian University (Rivne, Ukraine), E-mail: visnukdnu@i.ua

Development trends in the denomination of Jehovah's Witnesses in the Volyn region (1940-1980-ies).

Abstract. During appointed chronological period the representatives of studied «religious minority» of Volyn region positioned themselves as a kind of isolated social institution that lives on its immanent laws and regulations. Underground/ conspiratorial activities of adherents of this denomination actually turned them into one of the most dangerous and uncontrollable for the authority religions with their own ideological paradigms, specific life program implementation, and therefore with their own manifestation of ontological and social being. Of course, this feature of the institutional arrangement prompted state and party authorities to close supervision and «exceptional» attention to the religious organization of Jehovah's Witnesses. In fact, in the Volyn region, ideology and social practice of the representatives of this religious confession contradicted the traditional government policy of that time in ideological, political, economic, regulatory, legal, social aspects.

In contrast to Jehovah's Witnesses of Soviet totalitarian camp at a global scale this confession after World War II receives serious institutionalization of organizational structure, beliefs, and forms of activity. At that time it transforms into religious organization that gets features of denomination. The completion of these processes was in 1971–1975 in the form of transition from the sole to collegiate leadership of the religious organization of Jehovah's Witnesses.

Keywords: Jehovah's Witnesses, Volyn region, institutionalization, Soviet period.

УДК 130.2:77

Гончаренко К. С.,
кандидат філософських наук,
викладач кафедри філософії ФФОН,
НПУ імені М.П. Драгоманова
(Київ, Україна), E-mail: visnukdnu@i.ua

**ФОТОГРАФІЯ ВІДРАЗЛИВИХ ВІЗУАЛЬНИХ ОБ'ЄКТІВ ЯК БРЕНД:
ДЕФОРМАТИВНІСТЬ ПЛАСТИЧНОЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ**

Анотація. Надмірна схильність до чуттєвого, зокрема зорового сприйняття є однією з головних характеристик сучасної реальності, а водночас і однією з пріоритетних/домінуючих ознак повсякденності. Однією з характеристик сучасної фотографії є те, що вона виявляється псевдоестетичним та псевдоінтелектуальним базіканням, що створюється не так заради мистецтва, як з нудьги самого фотографа. Попри те, що природа фотографії має сама по собі надзвичайно складну будову, та все ж таки ці та інші аспекти є більш вивченими поряд з тими тенденціями, яких набуває сам візуальний образ відтворений на фото. Сучасна виставкова фотографія тягнє до демонстрації надмірної кількості фотографічних знімків Тіла. Тіло виступає головним об'єктом, до якого звертаються більшість фотографів. З одного боку – це є частково пов'язаним з виходом фотографії в горизонт кітчу, з іншого зумовлено викликами культури. Сучасного спостерігача/глядача приваблює деформоване, антиестетичне, понівечене Тіло. Дана стаття є спробою збагнути таємні смисли даної тенденції в візуальному мистецтві.

Ключові слова: візуальність, візуальний образ, фотографія, тіло, тілесність, потворність, відразливість, деформованість, псевдоестетизація, антиестетизм, кітч, нудьга.

Візуальність (*visualis – visus* «зір» та *videre* «бачити»), візуалістика, візуалізація – це певний ряд тих характеристик, що вивчають, констатують та пояснюють природу образної культури та саме завдяки яким виражається та сприймається сучасне мистецтво (зокрема). Сьогодення не можливо помислити поза візуальним образом. Починаючи від рекламного *prospectusa/postera* завершуючи задаванням теми за допомогою візуального у темах, що швидко створюються, не менш швидко сприймаються і в такому ж руслі відходять в небуття. Існує значна відмінність в самій природі візуального: відмінність візуального мистецтва картини/скульптури та фотографії. Для нас буде важливою саме фотографія.